

ΕΚΚΛΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΝΗΣ ΝΕΟΦΥΤΟΥ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΣΠΑΝΟΥΣ (1612 - 1613)
ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΝ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

(ΠΙΝ. 5)

Α'. Ο ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΚΑΙ Η ΙΣΠΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν Μανιατῶν μὲ τὸν δούκα τοῦ Νεβέρ Κάρολον Γονζάγαν¹ τυγχάνει γνωστὸς ὁ Μανὴς Νεόφυτος. Ὁ θερμοῦργος οὗτος ἀρχιερεὺς ἐκινήθη δραστηρίως πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ ἐπὶ ἔτη παρακολουθοῦμεν αὐτὸν ἀποστέλλοντα ἐκκλήσεις πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς Εὐρώπης καὶ διεξάγοντα διαπραγματεύσεις διὰ τὸν συντονι-

¹ Τὴν διασωθεῖσαν ἀλληλογραφίαν πρῶτος ἐχρησιμοποίησεν ὁ *M. Berger de Xivrey*, Mémoire sur une tentative d'insurrection dans la Magne de 1612 à 1619 au nom du duc de Nevers comme héritier des droits des Paléologues, Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres 15 (1841) première partie, σελ. 304-335. Ἡ μελέτη αὕτη μετεφράσθη ἑλληνιστὶ ὑπὸ Π. Καλλιγᾶ εἰς τὸ Πανελλήνιον ἀρ. 20, 21, 22 τοῦ 1853 καὶ ἀνεδημοσιεύθη εἰς *Π. Καλλιγᾶ*, Μελέται νομικαί, οἰκονομολογικαὶ κτλ. ἐκδιδομένην ὑπὸ Γεωργίου Π. Καλλιγᾶ, Ἀθήναι 1898, τόμ. Β', σελ. 628-653. Τὰ ἔγγραφα (πλὴν ἑνὸς δημοσιευθέντος μεταγενεστέρως ὑπὸ Μ. Παπαδοπούλου Βρετοῦ, βλ. μεθεπομένην σημείωσιν) εὑρίσκονται παρὰ *Buchon*, Nouvelles recherches sur la principauté française de Morée, Paris 1845, τόμ. I, σελ. 253-302, ὁπόθεν ἀνεδημοσίευσαν ἱκανὰ οἱ *K. Σάβας*, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, Ἀθήναι 1869, σελ. 179-210, *Miklosich* καὶ *Müller*, Acta graeca, τόμ. III, 270-274, καὶ *F. Lenormant*, Turcs et Mouténégrins, Paris 1866, σελ. 95-114 καὶ 331-336. Τὸ σχέδιον τοῦ δουκὸς τοποθετεῖ εἰς τὰ εὐρύτερα πλαίσια τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς τῶν χρόνων ἐκείνων ἢ λαμπρὰ μελέτη τοῦ *G. Fagniez*, Le Père Joseph et Richelieu, Le projet de Croisade 1616-1619 (extrait de la Revue des Questions historiques, Octobre 1889) συμπεριληφθεῖσα εἰς τὸ γνωστὸν ἔργον τοῦ *Fagniez*, Le Père Joseph et Richelieu, Paris 1894, τόμ. I, σελ. 120-182. Καὶ τὸ νεώτερον ἔργον τοῦ *E. Baudson*, Charles de Gouzague, duc de Nevers, de Rethel et de Mantoue, Paris 1947, ἀφισπώνει εἰς τὰ βαλκανικὰ σχέδια τοῦ δουκὸς τὸ κεφάλαιον VIII: La Croisade (σελ. 103-133)· πρβλ. περὶ τούτων καὶ *C. Göllner*, Planul de cruciada al lui Ch. Gonzague, duce de Nevers și răsunețul lui în poezia vremii, în Omagiu fraților Lapedatu, București 1936, σελ. 351-360. Ὡς ἐξάγεται ὁμοίως ἐκ τῶν ἀνακρίσεων εἰς ἃς ὑπεβλήθη ὁ ἐκ τῆς νήσου Lesina (σλαβιστὶ Hvar) Βενετὸς ὑπὸ τῆς Μαρκετίνος Benedetti, ἀρχικῶς ὁ δούξ τοῦ

οπκινωτάτης ἐκδόσεως τοῦ Golubev παραθέτομεν τὰ σχετικὰ πρὸς τοὺς Μανιάτας: Tych dni przeszlych *Magnates* tak rzeczeni w Peloponezie *Spartani*, ktorych strány Turck aż do tych czasów posiesć nie mogli, bo zasiedli

σμόν τῶν δυνάμεων τῆς ἀδουλώτου ἐπαρχίας του μετὰ τῆς ἐξωθεν ἀνα-
μενομένης βοήθειας. Τὰ δημοσιευθέντα μέχρι σήμερον κείμενα ἀφοροῦν
ἀποκλειστικῶς τὰς συνεννοήσεις τοῦ Νεοφύτου καὶ τῶν Μανιατῶν με-
τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρ, ὅστις, διεκδικῶν τὸν τίτλον τοῦ κληρονόμου τῶν
Παλατιολόγων, διεβουκόλει τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ μίαν σχεδὸν δεκαετίαν.

Εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Μαδρίτης ὁ δοῦξ τοῦ Νεβέρ εἶχεν ἀνα-
κοινώσει¹ τὰ σχέδιά του πρὶν ἢ τὰ ἀνακοινώσει εἰς τὴν Γαλλικὴν Κυ-
βέρνησιν. Ἄφ' ἐτέρου ἀνώνυμον γαλλικὸν ὑπόμνημα, ἀγνωστον πρὸς ποῖον
ἀπευθυνόμενον², ἰσχυρίζεται ὅτι πρὸ μακροῦ ὁ δοῦξ de Osuna καὶ ὁ

Νεβέρ ἀπέβλεπον οὐχὶ πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ πρὸς τὴν Δαλματίαν· βλ. τὰς
τρεις κρυπτογραφικὰς ἐκθέσεις τοῦ Βενετοῦ ναυάρχου Venier πρὸς τὴν Κυβέρ-
νησίν του (17 καὶ 25 Μαρτίου καὶ 3 Ἀπριλίου 1603), τὰς δημοσιευθείσας ὑπὸ τοῦ
J. Tomić, Gradja za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka, 1595-1606,
Beograd 1933, σελ. 333-341.

¹ Πρὸς. *Fagniez*, extrait de la Revue des Qu. hist., σελ. 14-16 ὡς φαί-
νεται, ὁ δοῦξ εἶχεν ἀνακοινώσει τὰ σχέδιά του εἰς μὲν τὴν Ἰσπανικὴν Κυβέρνησιν
ἤδη τὸ 1611, εἰς δὲ τὴν Γαλλικὴν μόνον τὸ 1616. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1617
ἔδρωαν ἐν Παρισίοις τὸ Τάγμα τῆς Milice chrétienne. Βλ. καὶ τὸ ἀπὸ 24 Σεπτεμβ.
1615 ὑπόμνημα τοῦ δουκὸς πρὸς τὸν Φίλιππον Γ' παρὰ *Buchon*, τόμ. I, σελ. 253,
ὅπου λέγεται ῥητῶς: Sa Majesté Catholique a été par cidevant
avertie par le duc de Nevers d'un dessein qu'il avait au Peloponèse.

² Τὸ ὑπόμνημα ἐπιγράφεται «Description du pays et courage des
Maynottes, leur dessein de s'élever contre le Turc et leur demande à
la France à cet effet» καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ *M. Papadopoulos Vreto*, Mélanges
néohelléniques, Athènes 1856, σελ. 14-19, ὅστις καὶ τὸ μετέφρασεν ἑλληνιστὶ
εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον 6 (1866) 199-202, ὁπόθεν τὸ παράλαβεν ὁ *A.*
Λασκαλάκης, Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία, Ἀθήναι 1923, σελ. 72-75·
λέγει δὲ σὺν ἄλλοις τὸ ὑπόμνημα: Et sait le dit sieur de Chateaurenault
qu'ils [οἱ Μανιάται] sont résolus d'accepter les offres que le duc Dossone
et l'ambassadeur du Roi Catholique résidant à Venise leur ont il y a
longtemps faites de la part du Roi leur maître s'il ne plaît au Roi [τῆς
Γαλλίας] de les assister, comme ils s'en fussent déjà servis sans la ren-
contre qu'il [ὁ Chateaurenault] fit en Italie du seigneur Pierre de Medi-
cis lequel se résolut promptement de retourner en son pays avec lui
pour faire entendre à ses patriotes la bonne intention de S. M. [τοῦ βασιλέως
τῆς Γαλλίας]. Καὶ ὁ μὲν δοῦξ Dossone εἶναι ὁ Don Pedro Téllez Girón (1574-
1624), τρίτος δοῦξ de Osuna, ἀντιβασιλεὺς τῆς Σικελίας (1611-1616) καὶ εἶτα τῆς
Ναπολῶως (1616-1620), ὁ δὲ ἐν Βενετίᾳ πρεσβευτὴς εἶναι ὁ Don Alonso de la
Cueva (1572-1655), γενόμενος τὸ 1614 μαρκήσιος de Bedmar καὶ τὸ 1622 καρ-
δινάλιος, διατελέσας δὲ πρεσβευτὴς ἐν Βενετίᾳ ἀπὸ τοῦ 1607 μέχρι τοῦ 1618. Ἀμ-
πρότεροι κατηγορήθησαν ὑπὸ τῆς Βενετικῆς Κυβερνήσεως ὡς ὀργανώσαντες τὴν περι-
τόητον συνομοσίαν τοῦ 1618. Σχολιάζοντες τὸ ἀνωτέρω ὑπόμνημα ὁ μὲν *M. Π. Βρε-
τὸς* (Ἐθν. Ἡμ., 1866, σελ. 203) ἀπάγεται: «Ἄν τὸ ἐγγράφον διαρ δημοσιεύω πηγὰ-
ζει, ὡς φρονῶ, ἐκ τοῦ γραφείου τῆς ἐν Κ/λει Γαλλικῆς πρεσβείας, ὁ δοῦξ τοῦ Νε-
βέρ ὑπῆρξεν ἀπλοῦν ὄργανον τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ποθοῦσης ἴσως μόνον τὴν

ἐν Βενετία Ἰσπανὸς πρεσβευτῆς εἶχον ὑποκινήσει πρὸς ἐξέγερσιν τοὺς Μανιάτας. Ἦδη δὲ ὅμως ἐκ τῶν κατωτέρω δημοσιευμένων τριῶν ἑλληνικῶν ἐπιστολῶν, ὡς καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ἐν Σιμάνκας διασωθέντων ἐγγράφων, προκύπτει ὅτι ἡ πρωτοβουλία τῶν συνεννοήσεων μεταξύ Ἰσπανῶν καὶ Μανιατῶν δὲν ὠφείλετο εἰς τὸν δούκα de Osuna ἢ εἰς τὸν μαρκήσιον de Bedmar, ἀλλ' ὅτι οἱ σχεδιάζοντες τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πελοποννήσου Μανιάται εἶχον στραφῆ πρὸς τὴν ἰσχυροτέραν τῶν τότε χριστιανικῶν δυνάμεων, τὴν θαλασσοκράτειραν Ἰσπανίαν, ἣτις διὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ κτήσεις τῆς (Μιλάνον, βασιλείον Νεαπόλεως, Σικελία) εὐρίσκειτο πολὺ ἐγγὺς τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν.

Ἦδη τὸ 1582 οἱ Μανιάται εἶχον ἀποταθῆ εἰς τὸν Πάπαν Γρηγόριον Π' πέμποντες εἰς αὐτὸν «τὸν Νικόλα, τοῦ πρωτόπαπα τοῦ Μουρίσκου τὸν υἱόν, ὁποῦ ἔναι ὁ πατέρας του κυβερναδοῦρος εἰς ἕλη τὴν Μάνη, εἰσὲ τρακόσια χωρία καὶ εἰσὲ ἐξήντα χώρες». Παρεκάλουν δὲ τὸν Πάπαν νὰ γράψῃ τοῦ ρηγός, δηλαδὴ εἰς τὸν Φίλιππον Β' τῆς Ἰσπανίας (1556-1598), ὅτι «τώρα ἡμποροῦμε νὰ ἐπάρωμε τὸν Μωρέαν»¹. Τὸν δὲ Φεβρουάριον τοῦ 1603 ἐφθασεν εἰς Ρώμην νέα ἀντιπροσωπεία ἐκ Μάνης πρὸς τὸν Πάπαν Κλήμεντα Η'². Διὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν

ματαίωσιν τῶν σχεθῶν τοῦ βασιλικοῦ τῆς Ἰσπανίας Οἴκου, ὅστις, ὡς εἶδομεν, ἐν τῇ ἀνωθεν ἐγγράφῳ, συνεννοεῖτο μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μάνης, ὁ δὲ καθηγητῆς Α. Δασκαλάκης (ἔνθ' ἀν. σ. 75) γράφει: «Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ βλέπομεν ὅτι ὁ κόμισ τοῦ Σατωρανῶ ἐξετέλεσε διπλωματικώτατα τὴν ἀποστολὴν του. Ἀπέτρεψε τοὺς Μανιάτας ἀπὸ τῆς προσεγγίσεως πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, ὅστις διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Γαλλίαν, καὶ ἐπεισεν αὐτοὺς ὅτι μόνη ἡ γαλλικὴ ὑποστήριξις δύναται νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

¹ Ἡ σχετικὴ ἐκκλήσις, ἑλληνιστὶ συντεταγμένη, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Theiner καὶ Miklosich, Monumenta spectantia ad unionem Ecclesiarum graecae et romanae, Vindobonae 1872, σελ. 62-63, καὶ ὀρθότερον ὑπὸ Σ. Λάμπρου, Ὁ ἐν Τροικάνῃ ἔξοικισμὸς τῶν Μανιατῶν, Νέος Ἑλληνομνήμων 2 (1905) 391, ὁποῦθεν ἀνετυπώθη ὑπὸ Δασκαλάκη, ἔνθ. ἀν. σελ. 43-44.

² Περὶ ταύτης μᾶς πληροφροεῖ ἐπιστολὴ ἐκ Ρώμης τῆς 15 Φεβρουαρίου 1603 εἰς γλώσσῃν πολωνικὴν τοῦ τότε μαθητοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἰωσήφ Βελαμίν Rutzki (1574-1637), δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ πρωτοτύπῳ ὑπὸ S. Golubev, Kievskij mitropolit Petr Mogila i ego spodvžniki, Kiev 1883, τόμ. I, μέρος 2, σελ. 179-181. Λατινικὴν μετάφρασιν, ἀλλὰ οὐχὶ πιστὴν, δίδουν οἱ Th. Haluščynskyj καὶ A. Welykyj, Epistolae Josephi Velamin Rutzkyj, metropolitae Kioviensis, Romae 1956 (ἐν τῇ συλλογῇ Analecta Ordinis S. Basilii M., Sectio III) τόμ. I, σελ. 21-23. Ἑλληνιστὶ μετάφρασις καὶ ἐσχολίασις τὰς κυριωτέρας περιχοπὰς ὁ Μ. Λάσκαρις, Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἠπειρον εἰς μνήμην Χ. Σούλη, Ἀθήναι 1956, σελ. 250-253. Ἐκ τῆς σπανιωτάτης ἐκδόσεως τοῦ Golubev παραθέτομεν τὰ σχετικὰ πρὸς τοὺς Μανιάτας: Tych dni przeszlyeh *Magnates* tak rzeezni w Peloponezie *Spartani*, ktorych strány Turck aż do tych czasów posiesc nie mogli, bo zasiedli

έχομεν πληροφορίας περί έκκλήσεων τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα τῆς Φλωρεντίας Φερδινάνδου Α' (1587-1609)¹. Δὲν γνωρίζομεν λεπτομερέστερον τὴν ἔναντι τῶν Μανιατῶν στάσιν τοῦ Φερδινάνδου Α' καὶ τοῦ Πάπα Κλήμεντος Η', ὅστις διὰ τῆς συμπήξεως Ἱερᾶς συμμαχίας (Sacra Liga) ὠνειρεύετο σταυροφορίαν πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐξ Εὐρώπης. Ὁ θάνατος ἑμῶς τοῦ Κλήμεντος (1605) καὶ ἡ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (1606) σύναψις εἰρήνης μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἀψδούργων τῆς Αὐστρίας ἐν Zsitvatorok, ὑπεχρέωσαν τοὺς ἐλπίζοντα τὴν σταυροφορίαν ὑποδούλους νὰ συγκεντρώσουν τὰς προσδοκίας των εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς Ἀψδούργους. Φυσικὸν ἦτο καὶ οἱ Μανιαταὶ νὰ στραφοῦν πρὸς τὸν Καθολικὸν Βασιλέα καὶ τοὺς ἐν Νεαπόλει καὶ Σικελίᾳ ἀντιβασιλεῖς του.

* * *

Ἡ πρώτη ἐκ τῶν κατωτέρω δημοσιευομένων ἐπιστολῶν, γραφείσα κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1612 καὶ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν «ρήγα Σπᾶνίας καὶ πάσης Ἰνδίας παλαιᾶς τε καὶ νέας» (ἰσπ. *Indias* εἶναι ἡ

meisca nie dobyte nad morzem, szkody wielkie tak Turkom iako y niebozetom chrzescyanom poczyuili, czynia professia *perpetuae militiae et libertatis*, z Turkiem zadnych pactow nie chca, sa waleczni, maia swoje rzecz pospolita y dobrze poradna, kraie przyległe sa ich wlasnie, bo Turczyn y godziny bezpiecny być nie może, mogliby posiesć wielka cześć Peloponesu icno zatrzymać nie moga, exercucye tylko czynia... Περὶ τοῦ Ροῦτικῶν πρὸς Α. Ammann, Abriss der ostslavischen Kirchengeschichte, Wien 1900, σελ. 302-315.

¹ Gli abitanti del Braccio di Maina, popoli guerrieri e avvezzi alla indipendenza vivendo in continuo contrasto contro i Turchi, che gl'insidiavano la libertà, aveano più volte implorato Ferdinando de' soccorsi da sostenersi, e un capo col quale potessero essi e gli altri cristiani della Morea danneggiare i Turchi, loro nemici; lusingavano la vanità del Granduca col rammentargli un apparente diritto su quella provincia per avere nei secoli antecedenti una branca medicea [έννοοῦνται οἱ Acciaiuoli: ὁ πάππος τοῦ πάππου τοῦ Φερδινάνδου, δηλαδὴ ὁ Pier Francesco de' Medici † 1467, εἶχε νυμφευθῆ τὴν Laudomia Acciaiuoli] signoreggiato Corinto ed Atene, λέγει ὁ ἀρχαιοφύλαξ R. Galuzzi (1739-1801), Istoria del ducato di Toscana sotto il governo di Casa Medici, libro VI, capitolo I (ἐκδόσεις Φλωρεντίας τοῦ 1781 εἰς 8ον τόμ. III, σελ. 240) γράφων περὶ τῶν ὡς πρὸς τὴν Μάνην σχεδίων τοῦ Κοσμᾶ Β' (1609-1620), υἱοῦ τοῦ Φερδινάνδου, περὶ τῶν ὁποίων βραχυτάτην νῦξιν κάμνει καὶ ὁ A. v. Reumont, Geschichte Toscanas unter den Medici, Gotha 1876, σελ. 387. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς μόνον ὁ Ph. Argenti, The expedition of the Florentines to Chios (1599), London 1934, ἔχει δημοσιεύσει ἐκ τοῦ πλουσιωτάτου Archivio Mediceo ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς τοῦ Φερδινάνδου Α'.

Ἄμερική, ἀλλ', ὡς βασιλεὺς τῆς Πορτογαλίας, ὁ Φίλιππος ἐκυριάρχει καὶ τῶν πορτογαλικῶν ἐν Ἀσίᾳ «παλαιῶν» Ἰνδιῶν) Φίλιππον Γ' (1598 - 1621), ἀπεστάλη δι' εἰδικοῦ ἀπεσταλμένου («μὲ τὸν ἀνθρωπὸν μας Γαβριήλ») μέσῳ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ἰσπανικῶν ἀρχῶν. Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι ἐκκλησις πρὸς τὸν βασιλέα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν χριστιανῶν τῆς Πελοποννήσου, παρέχει δὲ καὶ πληροφορίας περὶ τῶν δυνάμεων, ἃς διέθετεν ἡ Πελοπόννησος δι' ἐνδεχομένην πολεμικὴν ἐπιχείρησιν: «ἄνδρες μὲ ἄρματα χιλιάδες 15 καὶ ἄνευ ἄρμάτων χιλιάδες 80 ποὺ διὰ μίαν ἡμέραν χύνουν τὸ αἷμα τους διὰ [τὸ] ὄνομα [τοῦ] Χριστοῦ». Πληροφορεῖ προσέτι περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ «εἰς χῶρες [δηλαδὴ πόλεις] 13... ἕως χιλιάδας 30» καὶ ὑπολογίζει ὅτι ἡ ζητουμένη Ἰσπανικὴ βοήθεια θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνέλθῃ εἰς «κάτεργα 70 καὶ περτόνια [ἰταλ. herтони] 10» καὶ πολεμοφόδια (μονεζιόν, ἰταλ. munizione) διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν ἄνευ ἄρμάτων Ἑλλήνων. Ὑποσχόμενος ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι θὰ ἀναγνωρίσουν τὴν Ἰσπανικὴν κυριαρχίαν καὶ θὰ γίνουν ὑπήκοοι (σότοπόστα, ἰταλ. sottoposti) τοῦ βασιλέως, ὁ Νεόφυτος ζητεῖ ὡς ἀντάλλαγμα «νὰ βρισκόμεσθαι φράκοι [ἰταλ. franchi], λίμπεροι [ἰταλ. liberi]», ζητεῖ δηλαδὴ τὴν φορολογικὴν ἀσυδοσίαν καὶ αὐτονομίαν τοῦ βραχίονος (πράτζο, βενετ. braccio) τῆς Μάνης. Ἐκφράζει τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ «Θεὸς θέλει βοηθήσει καὶ συνεργήσει πᾶσαν κουμουδητὰ [ἰταλ. comodità]» καὶ καλεῖ τὸν Ἰσπανικὸν στόλον πρὸς «τὸν κάβον τῆς Μάνης Πόρτο - Λόγκο»¹.

Ἡ ἐπιστολὴ ἐσυνοδεύετο μὲ μὴ διασωθῆν πιστοποιητικὸν (ἀφέδρε), ὃπερ εἶχε δοθῆ εἰς τοὺς Μανιάτας ὑπὸ τοῦ Don Alvaro de Bazán (1571 - 1646), δευτέρου μαρκησίου de Santa Cruz, ὅστις εἶχε διορισθῆ τὴν 28 Φεβρουαρίου 1603 ἀρχηγὸς τῶν γαλερῶν τῆς Νεαπόλεως. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη παλαιότερον ἐπαφὴ μεταξὺ Ἰσπανῶν καὶ Μανιατῶν, πρᾶγμα ἐπιβεβαιούμενον καὶ ἐξ ἐκθέσεως δύο Ἑλλήνων, τοῦ Μανουήλ Greco καὶ τοῦ Μανουήλ de Giovanni, οἵτινες εἶχον ἀποσταλῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Νεαπόλεως (1603 - 1610) Don Juan Alfonso Pimentel de Herrera, κόμιστος de Benavente († 1621). Ἐπιστρέψαντες εἰς Νεάπολιν οἱ δύο οὗτοι ἀπεσταλμένοι ὑπέβαλον εἰς τὸν ἀντιβασιλέα ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν, ἐν ἧ ἡ γράφουν τὰ ἐξῆς περὶ Μάνης:

Nella città nominata anticamente Helos [Ἐλος] e Cargio-

¹ Ὁρμος «Πόρτο - Λόγγου» σημειοῦται ἀπέναντι τοῦ βραχίονος τῆς Μάνης, εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ὑπὸ Ἰω. Νουχάκη, Ἑλληνικὴ Χωρογραφία, Ἀθήναι 1901, σελ. 712.

dove sono terre aperte, hanno [οἱ δύο ἀπεσταλμένοι] parlato col vescovo e principali i quali mostrano buonissima disposizione e volontà di fare e eseguire . . . La fortezza di Barsavia [Πασσαδάς] e Bardonia [Μπαρδούνια] e la terra d'Arna [Ἄρνα, χωρίον ἐπὶ τοῦ Ταυγέτου] sono abitate da Turchi e fanno guardia il passo², acciò quelli del Cabo di Maina non gli facciano alcun danno come è successo. Venendo verso il Cabo di Maina andarono ad un monastero di Nostra Signora Serbizza [μονὴ Ζερμπίτσης] dove si trovano 50 calogieri pratici di quella provincia i quali hanno promesso di sollevare i casali convicini e cacciare 2.000 persone per servizio di Sua Maestà. Nel Cabo di Maina hanno trovato il vescovo di Malvasia che era andato a visitar i 365 casali che tiene la provincia di Maina per essere sotto la sua giurisdizione, il quale con tutti i principali hanno promesso di servire Sua Maestà con 10.000 persone delle quali i 6.000 si trovano armati d'arcobuzi e i altri 4.000 senz'armi, e promettono che ogni volta che Sua Maestà mandarà Sua real armata di sollevarsi e inviar conquistando a loro spese il paese per la Corona di Spagna³.

Τὴν σημασίαν τῆς Μάνης δι' ἐνδεχομένην ἐπιχείρησιν τῶν Ἰσπανῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας εἶχεν ἤδη ἐπισημάνει ὁ ἐν Νεαπόλει κατάσκοπος καὶ πληροφοριοδότης περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων Ἱερώνυμος Κόμπης. Εἰς μακρὰν ἐκθεσίν του πρὸς τὸν Φίλιππον Γ' ἀπὸ 11 Νοεμβρίου 1610 ὁ Κόμπης ἔγραφε σὺν ἄλλοις τὰ ἑξῆς :

La provincia del Capo di Maina [la] quale si trova con 30.000 persone, dico le montagne sole, [si obbliga] di sollevarsi al servizio di Sua Maestà. . . E quando la Maestà Vostra non volesse per ventura abbracciar tanto, ma solo metter un poco di fuoco in casa del nemico, lo potrà far e da questo poco far un gran colpo e risicar poca cosa in questo loco delle montagne del Capo di Maina. Sotto di esse montagne si trova un porto di mare [Πόρτο

¹ Καρυόπολις, παλαιὰ καὶ ἄλλοτε πολυάνθρωπος πόλις, περὶ τῆς ὁποίας βλ. Δ. Βαγιακάκου, Συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Μάνης, Θεολογία 27 (1956) 549.

² Εἶναι ὁ Πασσαδάς· πρβλ. Χρονικὸν τοῦ Μωρέως ἐκδ. Schmitt, Η' στ. 3004 : κ' ἐπέρασι τὸν Πασσαβᾶν κ' εἰδιάβη εἰς τὴν Μαῖνην.

³ Archivo General de Simancas, sección Estado, legajo (θεσμὶς) 1102 f. (ἀριθμὸς ἐγγράφου) 149. Ἡ ἐκθεσις εἶναι ἀχρονολόγητος, ἀλλὰ τὴν διαβιβάζει ὁ ἀντιβασιλεὺς πρὸς τὸν Φίλιππον Γ' δι' ἐπιστολῆς του ἀπὸ 26 Ἰουλίου 1605. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως προκύπτει ὅτι ὁ ὄρος Μάνη τὸ 1605 εἶχε πιθανῶς εὐ' ρυτέραν ἔννοιαν τῆς σημερινῆς· πρβλ. Βαγιακάκων, ἐνθ' ἀν. σελ. 547, σημ. 3.

Κάγιο] capace di gran quantità di galere e nave, lo qual si potrà difendere con fabricare uno castello per mezzo di essa montagna, guardará il porto che non lasciará accostarsi in esso porto vascello nè ucello nessuno, senza tema di assedio nessuno da nessuna parte... per essere lo sitio forte, per dove l'armada di Sua Maestà se ne può, sempre che tiene occasion, di star in esso porto, posto sicurissimo, e aver da vivere dagli abitatori di dette montagne. Il detto porto si trova in un passo che non puote passar vascello per Costantinopoli, nè in altra parte di Levante e per Soria che non passa dal detto porto, onde tutti i vascelli cursori faranno capo in esso porto e in esso discaricaranno tutti i loro corsi [τὰς πειρατικὰς τῶν λείας] e lì venderanno e tornaranno di nuovo al corso. Così faranno alcuna quantità di quelli di Vostra Maestà, de' quali inquietaranno di tal maniera quella parte che poneranno al Turco in gran pensiero di star in continuo moto, armato, come senza dubbio lo farà il Veneziano... E questo negozio del Capo di Maina è necessario si facci subito, acciò la Vostra Maestà guadagni per la mano in questo proprio anno in chè stamo, e ordini si armano di nuovo i galioni del Conte Don Antonio Serlles¹ e si mandi a far detto castello in detto Porto de Quaglie [Πόρτο Κάγιο]².

* * *

Ὁ ἀποσταλείς τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1612 εἰς Ἰταλίαν μοναχὸς Γαβριήλ φαίνεται ὅτι ἐπέστρεψεν εἰς Μάνην μὲ ἐνθαρρυντικὰ γράμματα τοῦ

¹ Κατὰ τὴν ἀνοιξίν τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1610 ὃ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἰσπανίας Sir Anthony Sherley εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ ἐγείρῃ ὄχυράματα εἰς τὸν βραχίονα τῆς Μάνης, χωρὶς ὁμῶς νὰ τὸ κατορθώσῃ. Περὶ τούτου πληροφορεῖ ἔκθεσις πρὸς τὸν Δόγγη τῆς Βενετίας ἀπὸ 13 Ἰουνίου 1610, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ *H. Brown*, *Calendar of State Papers, Venice*, τόμ. XII (1610 - 1613), London 1905, σελ. 500, καὶ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ *F. Babinger*, *Sir Anthony Sherley's marokkanische Sendung (1605/6)*, *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen*, Jahrg. XXXV (1932), Abteilung II, *Westasiatische Studien*, σελ. 148 σημ. 1. Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Babinger παρεχομένην πλουσίαν περὶ τοῦ διαβόητου τούτου τυχοδιώκτου βιβλιογραφίαν, προσθετέα καὶ τὰ πάμπολα διασωθέντα ἐν Simancas ἔγγραφα π.χ. Estado, leg. 1880, 1163, 1164, 1171 (ἐλόκληρος ἡ τελευταία αὕτη θεσμὶς ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Sherley).

² Ἡ ἔκθεσις τοῦ Κόμπη ἐδημοσιεύθη ὑπὸ *A. Ciortănescu*, *Documente pri-vitoare la istoria Românilor culese din arhivele din Simancas*, București 1940, σελ. 229 - 231.

δουκός de Osuna¹. Παρά τοις Ἰσπανοῖς συνηγόρει ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως καὶ ὁ fra Nicolò Marmara², περὶ τοῦ ὁποῦ ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρω συγκεκριμένην πληροφορίαν. Κατ' Αὐγούστον τοῦ 1613 ὁ Νεόφυτος ἀποστέλλει δύο ἐπιστολάς, ἑλληνιστὶ γεγραμμένας, πρὸς τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Σικελίας, τὴν μίαν διὰ τὸν ἴδιον, τὴν δὲ ἐτέραν διὰ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας. Εἰς τὸν ἐξοχώτατον (ισπανίσμιμο, ἰταλ. eccellentissimo) κύριον (σινιδο) ἀντιβασιλέα (βιτζορέ, ἰταλ. vicerè), δηλαδὴ εἰς τὸν δοῦκα de Osuna, ὁ Νεόφυτος καθιστᾷ γνωστὸν (εἶναι δι' ἀβίζο, ἰταλ. avviso) τὴν λήψιν τῆς ἀπαντήσεως (ρησπόστα, ἰταλ. risposta) τοῦ δουκὸς ἣν ἐκόμισεν ὁ καλόγηρος Γαβριήλ· ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐβράδυνε νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας τοῦ Νεοφύτου, ὅστις ἀπουσίαζεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ μόλις μετὰ πολλὰς περιπετείας εἶχεν ἐπιστρέψει μέσφ Ζακύνθου εἰς τὴν ἐπαρχίαν του· ἐπαναλαμβάνει ὁ Νεόφυτος τὰ περὶ ἀριθμητικῆς δυνάμεως τῶν ἐνόπλων καὶ ἀόπλων ἀνδρῶν τοῦ Μωρέως, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐύρισκομένων Τούρκων μὲ τοὺς ὁποίους οἱ Μανιάται «καθ' ἐκάστην ἡμέραν παταγιάρομεν» (ἰταλ. battagliare, πολεμεῖν). Διαβεβαιοῖ ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι «καρτεροῦν... ὦραν πρὸς ὦραν... καὶ μόνον ἄς ἔρχεται ἡ ἀρμάδα [ἰσπ. armada, στόλος], περτόνια τὸ φόρτζο [ὅσα δηλαδὴ περισσότερα μπερτόνια ἤμπορεῖτε] καὶ κάτεργα ὅσα δρίσετε μὲ μονιτζιόν [ἰταλ. munizione] καὶ μὲ πᾶσα[ν] ὄρδινα [ἰταλ. ordine] τοῦ πολέμου». Τέλος στέλλει «καὶ τὰς ὑπογραφὰς³ τῶν γενεῶν βουλλωμένας διὰ πλεία πίστιν». Εἰς δὲ τὴν ἐκκλησίαν του πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας Φίλιππον Γ' γράφει ὁ Νεόφυτος ὅτι εἶχε λάβει ἐπιστολάς τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Σικελίας, ἐξ ὧν ἐπληροφορήθη ὅτι τὰ προαποσταλέντα πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας γράμματά του (πιθανῶς ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ τοῦ 1612) διεδιδάσθησαν εἰς Μαδρίτην καὶ σπεύδει νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ἐκ νέου ταῦτα. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ὡς καὶ τὴν συνημμένην πρὸς τὸν δοῦκα, μνημονεύεται ἄγνωστον μέχρι τοῦδε πρόσωπον «ὁ αὐθέντης κύρ Νικολὸς Καθηλιέρης,

¹ Οὐδὲν περὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ τοῦ δουκὸς καὶ τοῦ Μάνης Νεοφύτου περιέχουν τὰ γνωστὰ ἔργα τοῦ C. Fernández Duro, El gran Duque de Osuna y su Marina. Jornadas contra turcos y venecianos. Madrid 1885, καὶ τοῦ C. Ibáñez de Ibero, μαρκησιῶν de Mulhacén, El tercer Duque de Osuna y su Marina, Cádiz 1941.

² Δύο ἐπιστολαὶ τοῦ Marmara ἐκ Μεσσηνίας ἀπὸ 2 καὶ 6 Ἰουνίου 1613 σχετικαὶ μὲ τὴν Μάνην ὠρίζονται ἐν Simancas, Estado, leg. 1166 f. 122 καὶ 124. Δὲν τολμῶ νὰ ταυτίσω τὸν Νικόλαον τοῦτον μὲ τὸν κατωτέρω μνημονευόμενον Νικολὸν Καθηλιέρην, μολοντί τὸ fra δύναται νὰ σημαίη οὐ μόνον μοναχὸν ἀλλὰ καὶ ἱππότην (καθαλιέρην) τοῦ Τάγματος τῆς Μάλτας.

³ Ὁ κατάλογος ἑλληνιστῶν τῶν ἀρχηγῶν τῶν γενεῶν διεσώθη, Simancas, Estado, leg. 1167 f. 5, αὐτὸς «ὑπογραφαί», λίαν δυσζήμητος, δὲν εἶναι ἰδιόχειροι.

Μωραΐτης», ὁ ὁποῖος ἐπροπαγάνδιζεν ὑπὲρ τῶν Ἴσπανῶν. Οἱ Μανιάται διὰ τοῦ ἐπισκόπου των Νεοφύτου, ἐλπίζοντες εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἴσπανῶν ἀπελευθέρωσίν των, προσθέτουν: «ζητοῦμεν δὲ καὶ διὰ τὰ κουμανδέρη [ἰταλ. comandare] στὸν τόπον, τὸν αὐθέντη κύρ Νικόλαο Καθηλιέρη τὸν Μωραΐτη». Εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πελοποννήσου ἐπαναλαμβάνονται τὰ περὶ 17.000 ἐνόπλων καὶ 80.000 ἀόπλων ἀνδρῶν χριστιανῶν, προστίθεται δὲ ὅτι οἱ Τούρκοι κατέχοντες 16 φρούρια ἀνέρχονται εἰς χιλιάδας τριάκοντα «χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων», προσέτι δὲ ὅτι ὑπάρχουν καὶ 33.000 «μικροὶ τε καὶ μεγάλοι» Ἑβραῖοι. Αἱ τελευταῖαι αὗται στατιστικαὶ πληροφορίαι, μοναδικαὶ ἴσως διὰ τοὺς χρόνους τούτους, παρέχουν ἀσφαλῶς ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον.

* * *

Ἐνῶ ἔμως ὁ δούξ de Osuna, καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις, ἐνεθάρρυνε τοὺς Μανιάτας, ἢ ἐν Μαδρίτῃ Κυβέρνησις καὶ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος Γ' οὐδεμίαν ἐδείκνυον διαθέσιν νὰ ἐπιχειρήσουν ναυτικὴν ἐκστρατείαν εἰς Πελοπόννησον. Τὸ ζήτημα συνεζητήθη τὴν 21 Μαρτίου 1614 εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ Κράτους (Consejo de Estado), τοῦ ὁποῖου τὴν γνώμην ὕψιστήν ἔδειξε ὁ Φίλιππος Γ', γράψας τὴν 25 Μαρτίου 1614 εἰς τὸν δούκα de Osuna ὅτι ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ τελευταίου ἀπὸ 5 Φεβρουαρίου 1614 μὲ τὴν συνημμένην τοῦ Νεοφύτου, ἀλλ' ὅτι ἡ ἐποχὴ εἶναι λίαν προκεχωρημένη ὥστε νὰ παρασκευασθῇ ναυτικὴ ἐπιχείρησις¹.

Οἱ Μανιάται ἔμως, ἀγνοοῦντες τὰς πραγματικὰς διαθέσεις τῆς ἐν Μαδρίτῃ Κυβερνήσεως, ἐξηκολούθουν ἐλπίζοντες εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Ἰσπανίας καὶ καθ' ὃν χρόνον ἀκόμη διεπραγματεύοντο μὲ τὸν δούκα τοῦ Νεβέρ.

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1615 ἔφθασεν εἰς Νεάπολιν ὁ γνωστὸς ἐκ τῶν διαπραγματεύσεων μὲ τὸν δούκα τοῦ Νεβέρ Πέτρος δὲ Μέντισι² καὶ ἄλλοι πέντε Μανιάται κομίζοντες τὴν σπάθην καὶ τὴν σημαίαν ἐνὸς ὑπὸ τῶν Μανιατῶν φονευθέντος βέη. Ἐκόμιζον καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Νεοφύτου ἀπὸ 25 Μαρτίου 1615 πρὸς τὸν Φίλιππον Γ', ἐν ᾗ οὗτος ἐζήτηε ἐπι-

¹ Consulta del Consejo de Estado τῆς 21 Μαρτίου 1614, Simancas, Estado, leg. 1168 f. 172.

² Ἐπιστολὴ Φιλίππου Γ' ἀπὸ 25 Μαρτίου 1614, Simancas, Estado, leg. 1888 f. 50.

³ Πρβλ. περὶ αὐτοῦ Λάμπρον, Νέος Ἑλληνομνήμων 2 (1904) 399.

⁴ Διεσώθη μόνον ἐν ἰταλικῇ μεταφράσει, Simancas, Estado, leg. 1109 f. 48, ἐπισημαίνεται δὲ εἰς τὴν ἀπὸ 13 Ἰουλίου 1615 ἐκθεσιν τοῦ κόμητος de Lemos (βλ. κατωτέρω, σελ. 302, σημ. 3).

μόνως ἐπείγουσαν βοήθειαν λόγω τοῦ κατέχοντος τοὺς Μανιάτας φόβου ἀντιποίνων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι οὗτοι εἶχον θανάτωσαι ἓνα βέην (καὶ τὸ πλεῖστον τῶν συνοδευόντων τὸν βέην στρατιωτῶν) μεταβάντα πρὸς εἰπραξίν τοῦ φόρου, ὅστις εἶχεν ἐπιβληθῆ εἰς τοὺς Μανιάτας πρὸ ἑνὸς μόλις ἔτους.

Τὴν εἰς Νεάπολιν ἀφίξιν τῶν ἐξ τούτων Μανιατῶν ἀναγγέλλει ἔκθεσις, ἀποσταλεῖσα τὴν 19 Μαΐου 1615 πρὸς τὸν βασιλέα ὑπὸ τριῶν ἀπὸ δεκαπενταετίας ἐκεῖ διατριβόντων Ἑλλήνων¹, προσθέτουσα ὅτι οἱ Μανιάται οὗτοι κατοικοῦν εἰς κωμόπολιν τινα πλησίον τῆς Νεαπόλεως ἀναμένοντες νὰ τύχουν ἀκροάσεως παρὰ τῷ ἀντιβασίλει «ἦν ἄχρις ὥρας δὲν ἔχουν ἐπιτύχει». Τελικῶς ὅμως οἱ ἐν λόγω Μανιάται ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Νεαπόλεως, κόμιτος de Lemios², ὅστις εἰς ἔκθεσίν του ἀπὸ 15 Ἰουλίου 1615³ πληροφορεῖ τὸν βασιλέα τὰ ἑξῆς:

«Ἐπληροφορήθη ὅτι πρὸ μηνῶν κατήλθεν εἰς τὸν βραχίονα τῆς Μάνης μὲ στρατιωτικὴν συνοδείαν ἓνας βέης, διὰ νὰ εἰσπράξῃ ἀπὸ τοὺς Μανιάτας τὸν φόρον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τοῖς ἐπεβλήθη. Οἱ Μανιάται οὐ μόνον δὲν ἐδέχθησαν νὰ πληρώσουν τὸν φόρον, ἀλλὰ καὶ ἐφόνευσαν τὸν βέην καὶ τὸ πλεῖστον τῶν στρατιωτῶν του. Μετ' ὀλίγον ἐφθασεν ἐνταῦθα ὁ Pedro de Medicis καὶ ἄλλοι Μανιάται, ἀποσταλέντες ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας των, διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν αὐτὴν τὴν εἰδησιν καὶ διὰ νὰ μὴ ἐγχειρίσουν τὴν σημαίαν καὶ τὴν σπάθην τοῦ βέη, τὸν ὁποῖον εἶχον φονεύσει· μοὶ παρέστησαν δὲ τὸν φόβον, ὅστις τοὺς κατεῖχεν μήπως ὁ Τούρκος προσπαθήσῃ παντὶ τρόπῳ νὰ τοὺς καταστρέψῃ καὶ μοὶ ἐζήτησαν μετὰ μεγάλης ἐπιμονῆς βοήθειαν... Συγ-

¹ Τῶν Ἑπειρωτῶν Μανουὴλ Ἠγουμένου, Σταύρου Ἀφάρᾶ καὶ Σκαρλάτου Μάτσα, εἰς τὰς πατριωτικὰς ἐνεργείας τῶν ὁποίων θὰ ἀφιερῶμεν προσεχῶς ἄλλην μελέτην. Οὗτοι γράφουν σὺν ἄλλοις τὰ ἑξῆς: En esta ciudad de Nápoles han venido dos Maynotes para pretender ayuda y el Conde de Lemos los ha enviado con estas galeras, personas de poca condición y de poca prudencia [εἰκάζω ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ μοναχοῦ Γαβριὴλ καὶ τινος συνοδοῦ ἢ διερμηνέως του]. Y ahora, después de esto, han llegado aquí otros seis Maynotes los cuales estos meses pasados mataron a un sanzaco con 800 soldados, y trahen algunas cabezas de los principales y el estendarte y otras cosas y están en una villa acerca de Nápoles esperando audiencia de Su Excelencia, la cual hasta ahora no han tenido. Simancas, Estado, leg. 1109 f. 44.

² Ὁ γνωστότατος λόγῳ τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς του δράσεως (εἰς αὐτὸν ἀφιέρωσεν ὁ Θεοφάνης τὸ δεύτερον μέρος τοῦ Δὸν Κιχώτη) Don Pedro Fernández de Castro, ἕβδομος κόμις de Lemos, διετέλεσεν ἀντιβασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως ἀπὸ τοῦ 1610 μέχρι τοῦ 1616.

³ Simaucas, Estado, leg. 1109 f. 47.

κεκριμένως δὲ ἐζήτησαν νὰ τοῖς ἀποστείλω μερικοὺς στρατιωτικοὺς (capitanes), ὑπὸ τὴν πολεμικὴν διοίκησιν τῶν ὁποίων θὰ ἠδύναντο καλύτερον νὰ ἀμυνθοῦν ἐναντίον τοῦ Τούρκου. Τοῖς ἀπήντησα ὅτι δὲν θὰ ἠδυνάμην ἀνευ διαταγῆς τῆς Ἑμετέρας Μεγαλειότητος νὰ τοῖς παράσχω μεγάλας ἐνισχύσεις, οὔτε νὰ τοῖς ἀποστείλω τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἐζήτησαν, ἀλλ' ὅτι θὰ ἐνήργουν ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ πρὸς βοήθειάν των. Εὐρίσκειτο τότε ἐδῶ ὁ πατριάρχης Ἀχρίδος Ἀθανάσιος, ὅστις ἐπανειλημμένως μοὶ εἶχε ζητήσει νὰ τῷ ἐπιτρέψω νὰ μεταβῆ καὶ νὰ ἐγκατασταθῆ εἰς τὸν βραχίονα τῆς Μάνης. Ἀφοῦ συνεβουλεύθην διαφόρους συμβούλους μου, ἐάν θὰ ἦτο σκόπιμον εἰς τὴν παρουσαν στιγμὴν νὰ τῷ δοθῆ ἡ ἄδεια, ἦν ἐζήτηι, ἔτυχε τῆς ἐγκρίσεώς μου, ἵνα μεταβῆ καὶ ἴδῃ τοὺς πληθυσμοὺς τούτους, τοὺς ὁποίους θέλομεν νὰ βοηθήσωμεν, καί, ἂφ' οὗ δὲν δυνάμεθα νὰ τοὺς δώσωμεν στρατιωτικούς, νὰ ἀποσταλῆ ἓν πρόσωπον, πού θὰ ἠμποροῦσε νὰ τοὺς βοηθήσῃ μὲ τὰς συμβουλὰς του. Μοὶ ἐφάνη ἐπίσης σκόπιμον νὰ τοῖς ἀποστείλω ποσότητά τινα ἀπὸ ἀρκεθούζια (arcabuzes) καὶ πολεμοφόδια δι' αὐτοὺς καὶ ἔγραψα εἰς τὸν δοῦκα de Osuna νὰ ἀποστείλῃ καὶ αὐτὸς μερικὰ ὄπλα. Μοὶ ἀπήντησεν ὅτι τὸ ἐπεθύμει πάντοτε, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐξετέλει, διότι ἡ Ἑμετέρα Μεγαλειότης τοῦ τὸ ἀπηγόρευσε τὸ παρελθὸν ἔτος¹, λέγουσα ὅτι δὲν θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἐνθαρρύνωμεν τοὺς πληθυσμοὺς τούτους πρὸς ἐξέγερσιν, ἂφ' οὗ δὲν θὰ ἠδυνάμεθα κατόπιν νὰ τοὺς βοηθήσωμεν μὲ ὅλας τὰς ἀναγκαίαις διὰ τὴν ἀμυνάν των ἐνισχύσεις. Λαμβανομένου ὅμως ὑπ' ἔψιν ὅτι ἂν δὲν παρᾶσχωμεν βοήθειαν θὰ ἀποξενωθῶμεν ἀπὸ τοὺς Μανιάτας καὶ ὅτι δὲν

¹ Ἐνταῦθα γίνεται ὁπαινιγμός οὐχὶ εἰς τὴν ἀπὸ 25 Μαρτίου 1614 ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν δοῦκα, ἣν ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, σελ. 301, σημ. 2, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Φιλίππου Γ' ἐπὶ ἐπιστολῆς ἐκ Μεσοῆνης ἀπὸ 22 Ὀκτωβρίου 1614 τοῦ δουκός, ἀφορώσης τὰς ἐνεργείας τῶν τριῶν Ἑπειρωτῶν, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω (σελ. 302, σημ. 1). Ἡ ἀπόφασις (decreto) ἔχει ὡς ἑξῆς: Que es bien no entrar en nuevos gastos habiendo tantas cosas a que acudir; y así parece que por ahora no se entre en esto, hasta ver si las cosas de Italia se acomodarán, y se vaya entreteniéndolo [τοὺς Ἕλληνας] sin dar prenda ni ponerlos en peligro, ἐδημοσιεύθη δὲ εἰς τὴν μεγάλην συλλογὴν Colección de documentos ineditos para la historia de España, τόμ. XLV, Μαδρίτη 1864, σελ. 155. Ὡς πρὸς τὰς «ὑποθέσεις τῆς Ἰταλίας», ἃς προφασιζεταὶ ὁ Φίλιππος Γ', ἵνα ἀναβάλῃ πᾶσαν ἐνέργειαν ἐν Ἑλλάδι, πρὸς. προχίρωσ H. Kretschmayr, Geschichte von Venedig, τόμ. III, Gotha 1934, σελ. 280 καὶ 619, ὅπου καὶ ἀπάνθισμα ἐκ τῆς μεγάλης περὶ τῶν ζητημάτων τούτων βιβλιογραφίας: τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν νεωτέρων ἔργων εἶναι τὰ τοῦ R. Quazza, La politica europea nella questione Valtellina, la lega Franco - Veneto - Savojarde e la pace di Alençon (1906), La guerra per la successione di Mantova e del Monferrato (2 τόμοι 1926) καὶ Una vertenza fra principi italiani nel Seicento, Rivista Storica Italiana 1 (1930) 233 - 254, 369 - 387.

ὅτι ἵππο σπύριγγον γὰ ἀπολαβούν ἐς Ολοκλήρου τὰς ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ἔχουν ἐναποθέσει εἰς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα οἱ Μανιάται, βλέποντες ὅτι εἰς περίστασιν, καθ' ἣν ἔχουν τὴν ἀνάγκην βοήθειας, δὲν παρέχουσι τίποτε περισσότερον ἀπὸ καλῶς ἀπαντήσεως, . . . ἔγραψα ἐκ νέου εἰς τὸν δούκα de Osuna γὰ παρασκευάσῃ τὰ ὄπλα, τὰ ὅποια ἐσκέπτετο γὰ ἀποστείλῃ».

Ὁ Ἀχρίδος Ἀθανάσιος κατήγετο ὄντως ἐκ Μάνης. Ὁ ἐν Ρώμῃ Βενετὸς πρεσβευτὴς τὸν ἀποκαλεῖ ¹ Morioto, εἰς δὲ τὸ ἐκδοθὲν τὴν 5 Δεκεμβρίου 1598 διαβατήριόν του ὀνομάζεται Athanasius Risea². Τελευτῶντος τοῦ 1596 ἀφίκετο διὰ πρώτην φοράν εἰς Νεάπολιν μὲ δεκαμελῆ³ συνοδείαν. Μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις⁴ καὶ ἀφοῦ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, ἦλθεν ἐκ δευτέρου εἰς Νεάπολιν κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1612⁵, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου (1611), εἰς τὸ ὅποσον, καίτοι εἰδοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ Διονυσίου, ἠρνήθη γὰ μετάσχῃ. Αὐτὴν τὴν φοράν ὁ Ἀθανάσιος συνοδεύετο ἀπὸ τὸν Δυρραχίου Χαρίτων, ὅστις συνοπογράφει τὰς πρὸς τὸν Φίλιππον Γ' ἐκκλήσεις τοῦ Ἀθανασίου ἀπὸ 11 Σεπτεμβρίου καὶ 24 Ὀκτωβρίου 1612. Ὁ Δυρραχίου Χαρίτων⁶ ἀνεμίχθη καὶ αὐτὸς εἰς τὰς μετὰ τῶν Ἑλλήνων συνεννοήσεις τοῦ δούκῃ τοῦ Νεβέρ καὶ ἀναφέρεται εἰς

¹ Ἐκθεσις ἀπὸ 1 Νοεμβρίου 1597 πρὸς τὸν Δόγην παρὰ *Tomis*, Gradja κτλ. (βλ. ἄνωτέρω σελ. 293, σημ. 1), σελ. 300.

² *Hurmuzaki-Iorqa*, Documente privitoare la istoria Românilor, τόμ. XII (1594-1602), București 1903, σελ. 421.

³ Ἐκθεσις τοῦ ἐν Νεαπόλει Βενετοῦ πρεσβευτοῦ ἀπὸ 24 Ἰανουαρίου 1597 παρὰ *Tomis*, σελ. 247.

⁴ Περὶ τοῦ Ἀχρίδος Ἀθανασίου παραμένει βασικὴ ἡ λαμπρὰ μελέτη τοῦ *N. Milev*, *Ochridskijat patriarch Atanasij i skitanijata mu v žužbina* (1597-1615), *Izvestija na Istoriceskoto Družestvo v Sofija* 5 (1922) 113-128, ἣς τὰ πορίσματα παραθέτει καὶ ὁ *I. Sneyarov*, *Istoriija na Ochridskata archiepiskopija*, τόμ. II, Sofia 1932, σελ. 97-102, 193-194. Τὰ ἔκτοτε ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ *Tomis* προκύψαντα νέα στοιχεία περὶ τοῦ Ἀθανασίου συνοψίζει ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Σκοπίων *Lj. Lape*, *Prilog kon istorijata na borbite na našiot narod vo 16 i 17 v.*, ἐν τῷ περιοδικῷ *Σκοπίων Nov Den*, τεύχ. 5, (1948) 37-39.

⁵ Τὴν εἰς Νεάπολιν ἀφίξιν του ἀγγέλλει ἔκθεσις τοῦ Ἱερωνύμου Κόμης πρὸς τὸν βασιλέα ἀπὸ 17 Ἰουλίου 1612, *Simancas*, Estado, leg. 1949 f. 68.

⁶ Τὰς περὶ Χαρίτωνος γνωστάς πληροφορίας συνεκέντρωσεν ὁ *A. P. Pechayre*, *L'archevêché d'Ochrida de 1393 à 1769*, *Echos d'Orient* 35 (1936) 306-308, ὅστις ὁμῶς, ἀγνοῶν τὴν ἐν Νεαπόλει καὶ Σικελίᾳ διαμονὴν του, νομίζει ὅτι ὁ Χαρίτων παρέμεινεν ἐν Δυρραχίῳ ἀπὸ τοῦ 1614 μέχρι τοῦ 1620, ὁπότε ἀνεχώρησε διὰ Κωνσταντινούπολιν.

τὴν πρὸς τὸν δοῦκα¹ καὶ τὴν πρὸς τὸν Πάπαν² ἐπιστολάς τοῦ Γαδριήλ Ἀρτης. Ἐνῶ ἔμως ὁ Ἀθανάσιος συνώδευσε, ὡς θὰ ἴδωμεν, τοὺς ἔξ Μανιάτας ἐκ Νεαπόλεως εἰς Μεσσήνην³ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μάνην, μεθ' ὃ χάνονται τὰ ἴχνη του⁴, ὁ Δυρραχίου Χαρίτων ἐφθάσεν ἐν ἔτος ἐνωρίτερον εἰς Σικελίαν⁵.

* * *

Εἰς τὴν ἀνωτέρω παρατεθεῖσαν ἀνέκδοτον ἐκθεσίᾳ του ὁ ἀντιβασιλεὺς ἐπισυνάπτει τὴν ἀπὸ 25 Μαρτίου 1615 νέαν ἐκκλήσιν πρὸς τὸν Φίλιππον Γ' τοῦ Νεοφύτου, ἣν ἤδη ἀνεφέραμεν⁶.

Μὲ τὴν ὡς ἄνω ἐκθεσίᾳ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Νεαπόλεως ἠσυχολήθη τὸ Συμβούλιον τοῦ Κράτους εἰς συνεδρίαν, λαβοῦσαν χώραν ἐν Burgos τὴν 3 Ὀκτωβρίου 1615. Ἡ μακρὰ συζήτησις εἰς οὐδὲν συγκεκριμένον κατέληξεν ὡς πρὸς τοὺς Μανιάτας. Τὰ πρακτικὰ τῆς συνεδρίας ταύτης εὐρίσκονται δημοσιευμένα⁷ ἐν τῇ μεγάλῃ «Συλλογῇ ἀνεκδότων ἐγγράφων διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰσπανίας», τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς συζητήσεως ἐπικυροῖ ὡς ἑξῆς ἢ πλήρης ἀοριστίας ἰδιόχειρος ἀπόφασις τοῦ βασιλέως: Escríbase a los virreyes aprobandoles lo que han hecho y que según el estado en que están las cosas en todas partes avisen lo que se les ofrece para pasar adelante con estos socorros.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἐν λόγῳ Μανιάται συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀχρίδος Ἀθανασίου εἶχον φθάσει ἐκ Νεαπόλεως εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ δουκὸς de Osuna, ἔστις, ἀπευθυνόμενος ἐκ Μεσσήνης πρὸς τὸν βασιλέα τὴν 4 Σεπτεμβρίου 1615, προεξαγγέλλει τὸν ἐπίλογον τῆς ὑποθέσεως:

¹ Buchon, τόμ. I, σελ. 275. Miklosich - Müller, τόμ. III, σελ. 273.

² Buchon, τόμ. I, σελ. 289. Lenormant, σελ. 334 (οὐχὶ ὀρθῶς ὁ Lenormant, σελ. 116, ἀποκαλεῖ αὐτὸν archevêque catholique latin de Durazzo!).

³ Εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Παλέρμου ἀνεῖρε καὶ ἐδημοσίωσε μακρὸν ὑπόμνημα τοῦ Ἀθανασίου πρὸς τὸν δοῦκα de Osuna ἀπὸ 28 Ἰουνίου 1615 ὁ Makušev, Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum, τόμ. II (=Glasnik Srpskog Učenog Društva, τόμ. XIV), Beograd 1882, σελ. 297-304. Ἦδη ἔμως ὁ Snegarov, σελ. 100, σημ. 2, παρετήρησεν ὅτι τὸ ὑπόμνημα θὰ ἀπηρθύνετο πρὸς τὸν κόμιτα de Lemos. ἀντίγραφον δὲ θὰ ἐστάλη πρὸς τὸν δοῦκα de Osuna.

⁴ Ἴσως νὰ ἀπεβίωσε βραχὺ μετὰ τὴν εἰς Μάνην ἀφιξίᾳ του.

⁵ Simancas, Estado, leg. 1167 f. 100: Llegada (Ἰούλιος τοῦ 1614) a Sicilia del arzobispo de Durazzo con la intención de levantar la Grecia.

⁶ Βλ. ἀνωτέρω σελ. 301, σημ. 4.

⁷ Consulta del Consejo de Estado (Burgos, 3 de Octubre 1615) ἐν Colección de documentos κτλ. τόμ. XLV, σελ. 335-337.

«Εἰς τὸ Βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως ἐφθασαν μερικοὶ Μανιάται, περὶ τῶν ὁποίων ὁ κόμισ de Lemos θὰ ἔχη εἰδοποιήσει τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα, ζητοῦντες ὄπλα καὶ βοήθειαν. Οὗτος μοῦ τοὺς ἔστειλεν ἐδῶ συνοδευομένους ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς [δηλαδὴ τῆς Ἀχρίδος], διὰ νὰ τοὺς κατευθύνω εἰς τὸν βραχίονα τῆς Μάνης. Ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ στόλος τοῦ Τούρκου ἐστράφη ἐναντίον των καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ πληρώσουν τὸν φόρον (el tributo), χωρὶς νὰ κάμῃ ζημίαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας (en la tierra). Διὸ καὶ ἐδήλωσα εἰς τοὺς ἐδῶ ἐλθόντας ὅτι ἡ ἐνδεχομένη βοήθεια ἐκ μέρους τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος παρέχεται: τῇ αἰτήσῃ αὐτῶν τῶν ἰδίων, μὴ ἐπιθυμούσης τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος νὰ κυριεύσῃ τὰ ἐδάφη των. Μοῦ εἶπαν ὅτι ἡ ἐπιθυμία των ἦτο ὅπως ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης τοὺς ὑποστηρίξῃ μὲ ὀκτὼ ἢ δέκα χιλιάδας ἀνδρῶν ἀποστελλομένων εἰς Μάνην. Τοῖς ἀπήντησα ὅτι ἐγὼ οὐδέποτε θὰ εἰσηγούμην τοιοῦτόν τι εἰς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα. Διότι εἰς ἡν περίπτωσιν ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης θὰ προσήρτα τοὺς πληθυσμοὺς τούτους, θὰ ἔπρεπε κάθε χρόνον νὰ ὀργανώῃ στόλον διὰ νὰ τοὺς βοηθῇ, καὶ νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς ἀπὸ θαλάσσης ἀσφαλείας των. Ταῦτα δὲ πάντα χωρὶς οὐδεμίαν δι' ἡμᾶς ὠφέλειαν, ἰδίως ἐξ αἰτίας τῆς ὀλίγης ἐμπιστοσύνης, ἣν μᾶς ἐμπνέει ἡ κατάστασις τῶν πληθυσμῶν τούτων: διότι, ἐὰν συμβῇ οἰαδήποτε ἀταξία ἀπὸ τὰς ἀσυγχωρήτους ἐκείνας, εἰς ἃς προβαίνουν συνήθως οἱ στρατιῶται, οἱ Μανιάται αὐτοὶ οὗτοι θὰ ἐλάβανον τὰ ὄπλα ἐναντίον των. Προσέθεσα ὅτι ἡ γνώμη μου εἶναι ὅπως ὁ Don Pedro de Leiva¹ τοὺς ἀποβιβάσῃ: δι' ἣν δὲ περίπτωσιν, φθάνοντες ἐκεῖ, λάθουν ἀνάγκην μερικῶν ὄπλων, ἐμερίμνησα νὰ φορτωθῶσιν 1000 σπαθιά, 1000 δόρατα καὶ 1000 ἀρκεβούζια. Πλὴν ὁμως, ἐὰν εὕρισκαν τὰ πράγματα ἡρεμα, ἡ γνώμη μου εἶναι νὰ μείνουν ἡσυχοί, ἀναμένοντες τὴν περίστασιν, καθ' ἣν ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης μὲ τὸν στόλον Τῆς θὰ δυναθῇ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐξέγερσίν των, ἐξασφαλίζουσα αὐτοὺς ἀπὸ θαλάσσης, καθ' ὃν χρόνον οὗτοι θὰ ὠχύρωναν τοὺς λιμένας, οἱ ὅποιοι θὰ ἐνδείκνυνται πρὸς τοῦτο: ἀλλὰ τὸ νὰ ἀπασχολήσῃ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης ἀνδρας διὰ κάτι περισσότερον ἀπὸ μίαν τόσον βραχείαν ἐπιχείρησιν, ἐγὼ δὲν θὰ τὸ ἔκρινα σκόπιμον. Οὗτοι [οἱ Μανιάται] θὰ ἀναχωρήσουν μὲ τὸν Don Pedro de Leiva, ἐξουσιοδοτηθέντα διὰ τὴν ὄλην ὑπόθεσιν»².

* * *

¹ Ὁ Don Pedro de Leiva y Gamboa († 1622) εἶχε διορισθῆ τὸ 1599 ἀρχηγὸς τῶν γαλερῶν τῆς Σικελίας.

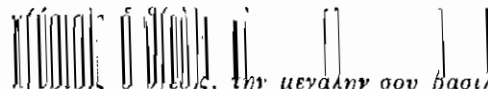
² Colección de documentos κτλ. τόμ. XLV, σελ. 323.

Β'. ΤΡΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ
ΕΚ ΤΩΝ ΕΝ ΣΙΜΑΝΚΑΣ ΑΡΧΕΙΩΝ ¹

1. Ὁ Μάνης Νεόφυτος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας (Σεπτέμβριος 1612)
(Archivo General de Simancas, sección Estado, leg. 1949 f. 76—βλ. πίν. 5)

† ἡψιλώτι(α)ι(ε), καὶ ἔνδοξιότη(α)ι(ε), κράτιστε βασιλεῦ βασιλέων,
δύγ(α) Σπάνιας καὶ πάσης Ἰ(ν)τίας, |² παλεᾶς τε {παλεᾶς τε} καὶ
νέας, τὸ κράτος τῆς βάσιλησσον λίπτωμεν καὶ προδοκνοῦμεν σε εἰμεῖς |³ εἰ
δοῦλοι σου οἱ ἀπο Πελοπόννησον, καὶ πάσης μεγάλης, Μάνης, ὁμοῦ με τὸν
ἀρχιεραίμας |⁴ καὶ ἀρχιεπίσκοπον Νεῶφριτον, καὶ παντὸς κλήρου, καὶ
λαοῦ, δεδμεσιεν τὸν πάν |⁵ τον πατάγαθον Θ(εόν) νά πολυχρονὶ τὸ κράτος
τῆς βασιλησσον, ἵνα με βοήθησαν Θ(εο)ῦ |⁶ πληροφοροειθής καὶ ἀποσιτήλη
σι ὁ θ(εός) τὴν πάνδπλησαν τοῦ πάναγίον πν(εύματος), καὶ ἐλευθερόσης
{καὶ ἡ} |⁷ καὶ ἡμᾶς ἀπὸ τὰς χει(ρ)ας τῶν Ἀγαρινῶν καὶ ἐπὶ πικύ-
λων πιρασμῶν καὶ βασάνων, ἃ ἔχωμεν |⁸ καθεκάστιν ὑπὸ τοῦ ἀσεβεστά-
του βασιλέως Τοῦρκου, ὡς καθῶς καὶ ἄλους τόπους |⁹ καὶ χόρες ἡλευ-
θέροσης· οὕτω καὶ εἰς ἡμᾶς πῆσον ἐλεῆμοσηνην. ἔνα μὲν τὸν τόπον
|¹⁰ βασιλεύσης· καὶ ἄλλο τὴν αἰώνιον βασιλήαν τοῦ Θ(εο)ῦ κληρονομησης·
δι' ὅτι θεόροῦμ(εν) |¹¹ τὸν σκύλον, ἀπο(πο)λή εἰς ὀλίγον {κατάστεν} κατα-
σιένετε· καὶ διὰ τοῦτω γράφωμεν |¹² οἱ δουλοισου τῆς μεγάληςσου βασι-
λήας, ἵνα μάθεις, τὴν πάσαν καθαρωτι(η)ι(α) καὶ ἀλλῆ |¹³ θησαν, πλὴν
εἰς τοῦτω, ἔχωμεν δὲ καὶ οἰμεις, δια βοήθειαν εἰς τοῦτω, ἀπο τὸν
τῶ |¹⁴ πων μας, ἄνδραϊς με ἄρματα χηλιᾶδας 15- καὶ ἄνευ αρμάτων
χηλιᾶδας ὀγδοῆκωνια· |¹⁵ πὸν δια μίαν ἡμεραν χίνουν, τὸ αἶμα τους, δια
δνομα Χ(ριστο)ῦ. Γράφωμεν καὶ περὶ τοῦ |¹⁶ σκύλου τὴν δηναμην, ευρη-
σκετε εἰς χώραις 13- μέσα ἔξω [;] ἔος χηληᾶδας 30- |¹⁷ ηκροί, καὶ
μεγάλοι καὶ διὰ τοῦτω, διὰ πλῆαν πληροφορησαν, καὶ καθαρῶτι(η)ι(α),
καὶ ἀποσιέλνομεν |¹⁸ με τὸν ἀν(θρωπ)όν μας Γαβρηῆλ, κάπιαν ἀφέδε,
ἦν ἐλάβαμεν ὑπὸ τοῦ σιν(ιόρ) σηνιόρ |¹⁹ Μὰρκέζει, Σάνια Κρώζε· να
θεορῆση ἡ μεγάλη σου βασιλία, τὴν πάσαν ἀλήθησαν. |²⁰ καὶ διὰ τοῦτω
ἔχωμεν θάρον, εἰς θ(εόν), ὅτι δια ὀλίγον κόπου καὶ ἐξόδου, σῶχεῖ {μο}
|²¹ μοναχὰ τὴν Πελοπόννησον κιορησής, ἀλλὰ, καὶ ἔως Κωνσταντινουπόλιν·
θ(εο)ῦ ευ |²² δοκοῦντος· καὶ δια τοῦτω γηνόμοσιεν {ἀπο} ἀπο τὴν σίμερον
σῶτο πόσια τῆς |²³ βασιλίαςσου, καὶ ζητοῦμεν, καὶ καπὶω ζητιμα νάχω-
μεν ἡμεῖς τὸ πρᾶτζο τῆς Μάνης |²⁴ βασιλεύωντος ἡ μεγάλη σου βασιλεία
τὸν τόπον, να εὔρησκόμοσιεν φραῖκοι λίμπεροι |²⁵ καὶ νά πολυχρονὶ

¹ Εὐχαριστῶ τὸν συνάδελφον κ. Λίνον Πολίτην δι' ὠρισμένας ὑποδείξεις καὶ διορθώσεις εἰς τὸ κείμενον τῶν ἐπιστολῶν.

 την μεγάλην σου βασιλείαν, μην το βραδηνης. και ο
 θεός θέλη βο⁹⁰ήθησι, και σινεργήση πάσαν κομμουνδητά. ήμπορης
 τοῦτο, να αποσιηλης ἐ<μ>προσ⁹⁷ια στον τόπον, καράβη με μονεζιῶν,
 να εἰμάζεται ο λαός, ή δε τὸ χέρι και ή εν ⁹⁸έργηα, στο τίμιον χερη
 τῆς βασηλίασου ευρησκετε, και πιείσον ὡς δοῆσης. να ευρησκεται⁹⁹ ή
 ἀρμαδα κατεργα 70- κ(αι) περιόνια 10- να πιᾶσουν πρὸς τον Κάκαβον,
 στον κάβον¹⁰⁰ Μάνης Ηόριολόγκο. ὡ δὲ Θεός της ήρήνης ἔστω με το
 κρατος τῆς μεγάλησου βασιλίας, 1612 παλέω ¹⁰¹εν(δικιῶνος) 11 σεμ-
 πιεμβρίου ε' †

† ο ταπεινός ἀρχιεπίσκοπος Μάνης Νεόφυτος ὑλέγραφα [:] δουλος
 της βασηλής σου †

(Σφραγίς)

2. *Ο Μάνης Νεόφυτος πρὸς τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Σικελίας (20 Αὐγούστου 1613)
 (Simancas, Estado, leg. 1167 f. 4)

Τσαντίσημω σηριῶρ βιτζορέ
 Τζητζήλιας, ἐν Κ(υρί)ω χέρεις.

† τὸ παρὸν ἴνε δι' ἀβήζω τῆς ἀϋθεντίαςου, περὶ διὰ τὴν ⁹ἀπερα-
 σμένην ρησπόσια τοῦ καλογέρον Γ'αβρῆλ, ήν επρο¹έσιτες πρὸς ήμᾶς ταῖς
 παραιλθούσαις ήμέραις, διὸ ἔσι²λαμεν τὴν ἀπόκρησιν, ἀπὸ ἀνάγκης
 τοῦ π(ατ)ριάρχου μας. ³και εὔρέθημαν σε οἶνοδον, μακρὰν τῆς ὑμῶν
 ἐπαρχίας και με ⁴ἐτέρους ἀρχηροῦς λιπὸν μεταγενέστερα ήλθομεν, και
⁵ἐνόθημαν τον τρίτον, φορὰν ποῦ ἔστράφιν απο Διά⁶κηνηθο, δια ξηρᾶς,
 με πολοῦς κινδίνους, ὑπο τῶν Ἀγαρινῶν ¹⁰και με Θε(ε)ῦ βοήθησαν, ἐνό-
 θημαν σωματικῶς, και ἀνίγγηλαν ¹¹πρὸς ήμᾶς, τὰ πάντα, και ἐχάρημαν
 πρῶτα τὴν εἰγήαν τοῦ ¹²πολιχρονημένου βασιλέως ῥηγῶς Σπάνιας, δεύ-
 τερον τὴν με<γάλην> ¹³σου [:] ἀϋθεντία, διὰ να βῦλις πᾶσα ὄρδινα,
 πρῶτο<ν> να ἀνηξίς ¹⁴τόπον τοῦ βασιλεως, δεύτερον, να μᾶς ἐλευθε-
 ρῶσις τὸ χρῆσιτηνι¹⁵κὸν γενοσ ὑπο τὰς χείρας τῶν Ἀγαρινῶν, τρίτον
 αghασθη ή ἀγί<α> σου ¹⁶ψηχῆ εἰς Θε(ε)ν. Διπὸν ἐδῶ βεβαιόνομαι τῆς
 αυθεντίαςου ¹⁷τα ὄσα ἐπροέγραψαμαι τοῦ πολυχρονημένου βασιλέως,
 και ¹⁸τοῦ ἀϋθεντός κῶρ Νικολοῦ Καβηλλεροῖ, ὄλα ἀληθινὰ και <βε>-
 βρο¹⁹μένα· ο λαός μου καθεκαστιν ήμεραν παταγαῖδρωμεν με τοῦς
²⁰Τούρκους, τὸ περιστω(ε)ρ(ον) με τὴν δη<ναμιν>, και παντοχῆν τις ἀϋ-
 θεντίαςας ²¹και πάσχουν, ζωῆν και θάνατον, ἀνδρῶν χη<λι>άδες 17-
 τῆς ὑμῶν ²²ἐπαρχίας, καθεκάστιν ήμεραν, ἀκόμι καρτεροῦν μεσα εἰς
 τὸν ²³Μορηᾶ, ἀνδρῶν χηληᾶδες 80 - δραπ πρὸς ὠραν και εχωμεν ²⁴ὀλί-
 δες εἰς Θε(ε)ν ὅτι δια ὀλιγον κόπου και ἐξόδου κυριεύωμεν, ἔ δὲ
²⁵Τούρκι που εὔρησκόντε μεσα χηλιᾶδας + 25 + εἰς κασιρι δε²⁶κατέσε-

ρες. μόνον ἂς ερχεθε ἢ ἀουάδα περτόνια το φόριζω |²⁷ καὶ κατεργα ὄσα
ορήσετε με μοναιζιῶν, καὶ με πᾶσα ὀρδὶνα τοῦ |²⁸ πολέμον εἰς τὴν
χοίαν, λέγομεν <ν>α ευρησκόμεσεν εἰς τα προῖτα μας ζη|²⁹τίματα, σιέλ-
λομεν καὶ τας ὑπογραφὰς των γενεῶν βουλομενας διὰ |³⁰ πλήα πίστην.
μόνον μη βραδίνις ἀλὰ τάχινον, σι δινασε βουλομενος· |³¹ καὶ ἡ χαρις
καὶ ἡ ευχῆ καὶ ἡ ευλογῆα τῆς υμῶν ταπινοτητος διὰ σὲ μετα παντος
|³² του λαου τε καὶ κληρον. ἔδδωσον † 1613 παληῶ, αυγουστον 20 ἰν(δι-
κιῶνος) 12.

† Ὁ τα{τα}πεινὸς ἐπίσκοπος Μάνης Νεόφυτος ὑπέγραφα [;]

(Σφραγίς)

Εἰκ. 1. Ἡ σφραγίς τοῦ Μάνης Νεοφύτου.

Ἀριστερὰ φωτογραφία ἀπὸ τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 ἔγγραφο. Δεξιὰ σχεδίασμα μὲ συμπληρωμένη τὴν εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς σφραγίδος ἐπιγραφὴν: † ΤΑΙΗΝΟΣ ΕΠΗΣΚΟΠΟΣ ΜΑΥΝΗC ΝΕΟΦΥΤΟC. Καὶ ὁ Berger de Xivrey καὶ ὁ Κ. Σάθας (Τουρκοκρ. Ἑλλάς, σελ. 206, σμ. 1) δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀναγνώσουν τὰ ἐντὸς τῆς σφραγίδος συμπλέγματα γραμμάτων. Καὶ τὸ μὲν κάτω συμπλέγμα εἶναι φανερόν ὅτι ἀποτελεῖ συντομογραφίαν τῶν λέξεων ΠΡ[Ο]Κ[ΑΘΗΜΕΝΟC] Μ[Α]·Ι·Ν[ΗC], τὰ ἄνω δὲ μὲν μεταξὺ τῆς χειρὸς τῆς κρατούσης τὴν ρομφαίαν καὶ τῆς κρατούσης τὸν σταυρὸν γράμματα, μὴ διακρινόμενα καλῶς, εἶναι δυσκολότερον ν' ἀποκρυπτογραφηθοῦν. Πιθανὸν σημαίνουν: ΥΘΧ[C] = Υἱὸς Θεοῦ Χριστός;

3. Ὁ Μάνης Νεόφυτος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας (27 Αὐγούστου 1613)
(Simancas, Estado, leg. 1167 f. 2)

θ(εὸ)ς

Κράτηστε βασιλεὺ γῆγα Σπάνιας καὶ πάσης Ἰντιηας
παλεᾶς τε, καὶ νέας,
ἐν Κ(υρί)ω χαίρειν.

† τες παρελθοῦσαις ἡμέραις, ἔλάβωμεν γράμμα, ὑπο τοῦ ἀθθενιὸς,
|⁶ βητζορὲ τζητζήληας, καὶ ἔγραφεν πρὸς ἡμᾶς, ὅτι τὰ περασμένα γράμ-
ματα, ἃ ἐπροῖ'εσιῖλαμεν τῆς βασηλήας σου, ἔσιλάν τα τῆς βασιληασον
τῆν κόπηαν, αὐτὸν· καὶ |⁶ εἰς τούτω βαιβεδνομεν αὐτὰ δεύτερον, με τὰς

ὑπογραφῆς πασῶν τῶν | γε | |⁹γενεῶν τοῦ τόπου ἡμῶν, καὶ τῆς ἐμεῖς ὑπογεγραμμένης βούλας, καὶ ἐρχοῦν|¹⁰τε εἰς τὴν βασιλίαν σου καὶ δαιώμεσιν τοῦ παναγάθου Θ(εο)ῦ νὰ ευροῦν τὴν |¹¹ βασιλίαν σου, ἐν χαρὰ καὶ ἀγαλιᾶση· δεῦτερον παρὰκαλοῦ<μεν> τὸν Θ(εο)ν νὰ |¹² σε δώοει χρόνους καὶ ἡμεραις πόλλες, νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃς, καὶ ἡμᾶς, τὸν τό|¹³πον μας, δοᾶν καὶ ἄλλους πολλοὺς τόπους καὶ γένοι, ἐλευθέρωσες ἀ|¹⁴πο τας χεῖρας τοῦ διαβόλου, ἔτι με βοήθησαν Θ(εο)ῦ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃς, |¹⁵ ὑπο τας χεῖρας τῶν ἀγαρινῶν, διδεις δὲν δηνόμεσιν νὰ ὑπόφερωμεν, τα |¹⁶ κακὰ καὶ τοὺς πιρασμοῦς· καθεκάστιν ἀπο τὸν σκύλον τοῦρκον, ἐμεῖς δὲ, |¹⁷ κράτιστε βασιλεῦ, ἀκουοντας, ὑ<πό> πολῶν ἀνδρῶν καὶ ὑπο τοῦ αὐθεντός κῦρ |¹⁸ Νικολοῦ Καβηλιεση, ταῖς ἐλεοῖμοσηναισιν ταις μεγάλαις, τρέχωμεν |¹⁹ καὶ οἱμεῖς οἱ ἐπιτωχοὶ χριστιανοὶ πρὸς τὴν μεγάλην σου βασιλίαν, καὶ γηνόμεσιν |²⁰ σώτι πόστα της βασιληασου. ἔχεις δὲ καὶ παρ' ἡμῶν τὸ πράτζω τῆς Μάνης |²¹ ἀνδραῖς μεθ' αρμάτων χηλιᾶδαις - 17 - ποῦ ευρησκόμασιν ἀκυρή|²²εντοι ὑπὸ τοῦ Τοῦρκου, ἀκόμι ευρεῖσκούνται καὶ εἰς τονησι μέσα Ρωμαῖοι, ἀνδραῖς |²³ χηληᾶδαις - 80 - ἄνευ ἄμαρτα, οἱ δε σκεῖλοι τοῦρκοι, με καστέλια Ν^ο 16 - |²⁴ ἀνδραῖς χηληᾶδαις τριάκοντα, χωρὶς γηναικῶν καὶ παιδίων. οἱ δαι το ευραοικὸν |²⁵ γένος χηλιᾶδας 33 - μικροὶ τ(ε) καὶ μεγάλοι, καὶ ἔχωμεν θᾶρον εἰς Θ(εο)ν οτι δια δ|²⁶λοισον κόπου καὶ ἐξόδου, κρηεύσης, σῶχει μόνον τὴν Πελοπόννησον, αἰη καὶ εὖς |²⁷ Κωνταντίνουπόλεως. διδεις θεδροῦμεν τὸν σκύλον καθεκάστιν ἡμεραν, ἀ|²⁸πο πολίς, εἰς ἄλλος, κατασταίνετε, μόνον το γληγορήτερον με Θ(εο)ῦ δῆναμιν ἄς |²⁹ κἀπιδιοὶ ἢ ἀρμάδα σου με πάσα ὄρδινα πολεμηκῆ τῆς χρειας. μόνον νὰ πολ(υ)χρονη |³⁰ ὁ Θ(εο)ς τὴν βασιλίαν σου νᾶχωμεν καὶ οἱμεῖς οἱ δοῦλοι σου κάπια ζητήματα τὸ λοίμπεροι |³¹ φράγγη, ζητοῦμεν δὲ καὶ δια νὰ κουμαντέρη σὶόν τόπον τὸν αὐθέντι τον κῦρ Νικόλα(ον) Κα|³²βηλιεση τον Μοραήτη, ὡς ἀνδρὶ τιμῶ καὶ ευσεβῆ· καὶ ἡ χάρις, καὶ εὐχῆ τοῦ παναγά<θου> Θ(εο)ῦ |³³ εἴη μετὰ τῆς σῆς βασιληας καὶ μετὰ παντός κλήρου καὶ λαοῦ, 1613 ἰν(δικιωνος) 12 αὐγούστου 27 παλήω.

† ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Μάνης Νεοφύτος ὑπέγραψα [·] †

(Σφραγίς)

